

*Козін С. М.,**кандидат юридичних наук,**докторант**Науково-дослідного інституту публічного права*

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ МІГРАНТІВ

Анотація. Правова реальність будь-якої країни характеризується складністю, адже включає в себе багато різних регулюючих суспільні відносини інститутів. Однак, окрім практичної сторони, існує ідейний вимір права. Відтак всій юридичній реальності, сформованій в межах тієї чи іншої країни, відповідає набір будівних ідей, які визначають направлення, цінність та мету правового регламенту держави. В теорії цей аспект має назву принципів, які сьогодні є основоположними для більшості юридичних категорій, у тому числі захисту трудових прав мігрантів. Мета статті полягає в тому, щоб на основі сучасної наукової теорії розібрати проблематику принципів захисту трудових прав мігрантів та сформулювати власну наукову позицію щодо цього напрямку. З огляду на поставлену мету завданнями наукової роботи є розкриття змісту принципів захисту трудових прав мігрантів, а також їх класифікація та виділення конкретних прикладів. У статті на основі аналізу наукових поглядів вчених з'ясовано сутність та зміст поняття «принципи» та «принципи права», на основі чого запропоновано власний підхід до визначення «принципів захисту трудових прав мігрантів». Визначено, що принципи захисту трудових прав мігрантів – це базис, тобто вихідні положення інституційної діяльності, спрямованої на забезпечення та захист законних можливостей та інтересів мігрантів. Водночас це визначення показує лише базовий характер принципів захисту трудових прав мігрантів. При цьому інші аспекти цієї категорії залишаються невисвітленими. Для виправлення цього негативного моменту доречно звернути увагу на сутність категорії із юридичного погляду, тим більше, що вона корелюється із загальним поняттям «принципи права». З'ясовано, що правові принципи захисту трудових прав мігрантів виражають собою юридичні гарантії законодавчо встановлених можливостей цієї категорії працівників, або ж основу вчення про систему їх прав загалом. Попри обґрунтованість такого підходу, його не можна сприймати за істину, по-перше, через перетинання в межах нього різних за своїм внутрішнім змістом юридичних понять. По-друге, такий підхід показує здебільшого науково-теоретичний бік принципів, визначає їх місце у системі юридичних концепцій, але не дає уявлення про практичну користь категорії.

Ключові слова: принципи, правові принципи, захист, трудові права мігранти.

Постановка проблеми. Правова реальність будь-якої країни характеризується складністю, адже включає в себе багато різних регулюючих суспільні відносини інститутів. Однак, окрім практичної сторони, існує ідейний вимір права. Так, наприклад, Гегель щодо зазначав, що право, як вираження свободи, будується на відповідних ідеях [1]. Відтак всій юридичній реальності, сформованій в межах тієї чи іншої країни,

відповідає набір будівних ідей, які визначають спрямування, цінність та мету правового регламенту держави. В теорії цей аспект має назву принципів, які сьогодні є основоположними початками більшості юридичних категорій, у тому числі захисту трудових прав мігрантів.

Стан дослідження проблеми. Наукову основу дослідження становлять праці вчених, які досліджували зміст категорії «принципи» в загальнонауковій, управлінській та правовій площині нашої держави. В цьому аспекті було використано досвід таких науковців, як В.Д. Бакуменко, Г.В. Атаманчук, О.В. Жадан, П.О. Недбайло, Р.З. Лівшиц, Л.С. Явич, І.П. Бахровська, В.В. Молдован, А.І. Чулінда, В.М. Сирих тощо.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі сучасної наукової теорії дослідити проблематику принципів захисту трудових прав мігрантів та сформулювати власну наукову позицію щодо цього напрямку. З огляду на поставлену мету завданнями наукової роботи є розкриття змісту принципів захисту трудових прав мігрантів, а також їх класифікація та виділення конкретних прикладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слово «принцип» походить від латинського “principium” – початок, основа [1, с. 461]. В словниковій літературі наводяться такі визначення принципу: основне, вихідне положення якої-небудь системи, якогось учення, теорії, науки, ідеологічного напрямку тощо; основна особливість устрою, дії механізму, пристрою тощо; внутрішнє переконання у чому-небудь, головна норма поведінки, погляд на що-небудь [2, с. 984; 3, с. 1125; 4, с. 141].

Отже, принцип у загальнонауковому значенні являє собою основне, вихідне, базове положення певного об'єкту, зокрема системи, діяльності, механізму чи пристрою. Однак дещо по-іншому принципи розкриваються у межах наукових галузей.

Наприклад, у філософії принцип – це вихідне теоретико-методологічне положення, яке лежить в основі певного знання і визначає спосіб його побудови; у цьому сенсі уся сукупність цього знання постає як розкриття принципу. Відповідно до іншого розуміння принцип – це сформульовані на основі переконань людини загальні положення, стислі тези або висловлення, якими вона керується в своїх діях; у цьому сенсі принцип є формою зв'язку внутрішнього світу людини із її діяльністю [5, с. 129].

У теорії державного управління, зокрема на думку Г.В. Атаманчука, принцип – це закономірність, відношення або взаємозв'язок суспільно-політичної природи та інших груп елементів державного управління (системи онтологічних елементів), виражені у вигляді певного наукового положення, закріпленого в більшості своїй правом, та які застосовуються в теоретичній і практичній діяльності людей в сфері управління [6, с. 188]. В.Д. Бакуменко охарактеризував принципи державного управ-

ління як прояви закономірностей у державному управлінні, що відображені у вигляді певних положень, які застосовуються в теоретичній і практичній діяльності людей у сфері державного управління. Автор підкреслює, що зазвичай це фундаментальні, науково обгрунтовані, а в певних випадках і законодавчо закріплені, положення, відповідно до яких будується і функціонує система державного управління [7, с. 564]. О.В. Жадан вважає, що принципи управління – це система базових положень, ідей, правил, згідно з якими здійснюється діяльність працівників у тій чи іншій сфері суспільного життя. Вони (принципи управління) відображають закономірності функціонування соціальних спільнот [7, с. 576; 4, с. 142].

Таким чином, якщо брати за основу виключно загальнонаукові визначення поняття «принцип», то доречним є таке визначення: принципи захисту трудових прав мігрантів – це базис, вихідні положення інституційної діяльності, спрямованої на забезпечення та захист законних можливостей та інтересів мігрантів. Водночас це визначення показує лише базовий характер принципів захисту трудових прав мігрантів. При цьому інші аспекти цієї категорії залишаються неосвітленими. Для виправлення цього негативного моменту доречно звернути увагу на сутність категорії із юридичного погляду, тим більше, що він корелюється із загальним поняттям «принципи права».

В межах правової теорії до характеристики принципів права підходять неодноманітно, що в кінцевому результаті не дає можливості остаточно визначити, чим є правові принципи захисту трудових прав мігрантів. Наприклад, ще у 50-х роках минулого століття П.О. Недбайло зробив висновок, що правові принципи – це найбільш абстрактні поняття, які виражають сутність держави і права в їхній основі та є вихідним елементом структури науки загальної теорії держави і права. Особливо проблема принципів права загострюється під час подолання прогалів у правовому регулюванні, зокрема через застосування та конкретизацію загальних (загальноправових) принципів права. Крім того, принципи права вчені розглядають як один із видів юридичних гарантій правильного застосування правових норм і здійснення суб'єктивних прав громадян; вони забезпечують правомірність вчинків суб'єктів права, зміцнюють законність і правозастосування, підвищують обгрунтованість і доцільність в реалізації норм, сприяють справедливій оцінці вчинків у межах формальних вимог правових норм. П.О. Недбайло наголошував, що підвищення дієвості цього виду юридичних гарантій потребує посилення наукового дослідження принципів права з огляду на те, що принципам права властива нормативність [8, с. 46]. Продовжує логічну позицію вченого Р.З. Лівшиць, який писав, що принципи права пронизують процес реалізації права, а тому і у разі застосування законів, і в разі заповнення прогалів у правовому регулюванні вони слугують векторами правозастосовної діяльності. Принципи права концентрують результат розвитку права, в них втілюється нерозривний зв'язок минулого, теперішнього і майбутнього [9, с. 200; 10, с. 16–17].

Відповідно до наведених тверджень правові принципи захисту трудових прав мігрантів виражають собою юридичні гарантії законодавчо встановлених можливостей цієї категорії працівників, або ж основу вчення про систему їх прав загалом. Попри обгрунтованість такого підходу, його не можна сприймати за істину, по-перше, через перетинання в межах нього різних за своїм внутрішнім змістом юридичних понять, а по-друге,

такий підхід показує здебільшого науково-теоретичну сторону принципів, визначає їх місце у системі юридичних концепцій, але не дає уявлення про практичну користь категорії.

Відповідно до іншої концепції розуміння принципів права вони виражають певну ідею. Так, С. Погребняк зауважує, що в основі кожного принципу лежить певна ідея: спочатку вона виникає лише спорадично, як мрії окремих розумів чи легкий відтінок інших форм духовності; поволі вона втілюється в соціальних практиках, поступово набуваючи визнання й вимагаючи реформ існуючого порядку. Загальні ідеї є рушійною силою, яка веде суспільство від одного стану до іншого. Принципи, спрямовані на утвердження, забезпечення та захист суспільних цінностей, нерідко гуртуються на природній справедливості, тому традиційно пов'язуються з концепцією природного права й символізують дух права. Вони мають найбільш загальний, абстрактний характер. Вони визначають зміст системи права та її структурних елементів, а також напрями їхнього подальшого розвитку, є свого роду стрижнем, «родзинками» юридичних конструкцій. Вони ніби розчинені в праві і пронизують його норми й інститути. Вони мають пріоритет над іншими нормами права й більшу стійкість». Отже, принципи права – це найбільш загальні і стабільні вимоги, які сприяють утвердженню та захисту суспільних цінностей, визначають характер права та напрями його подальшого розвитку [11, с. 217; 12, с. 21]. Схожу позицію має С.С. Алексєєв. На його думку, принципи права – це керівні ідеї, що характеризують зміст права, його сутність та призначення в суспільстві. З одного боку, вони виражають закономірності права, а з іншого – є найбільш загальними нормами, які діють у всій сфері правового регулювання і поширюються на всіх суб'єктів. Ці норми або прямо сформульовані в законі, або виводяться із загального змісту законів. Крім того, принципи права визначають шляхи вдосконалення правових норм, виступаючи керівними ідеями для законодавця. Вони є сполучною ланкою між основними закономірностями розвитку і функціонування суспільства і правовою системою. Завдяки принципам права система адаптується до найважливіших інтересів і потреб людини й суспільства, стає сумісною з ними [13; 10, с. 17]. В тій же площині, однак інше за системою внутрішньої побудови відомостей визначення, пропонує Л.С. Явич, який називав принципами права такі начала, відправні ідеї його буття, які виражають найважливіші закономірності та підвалини цієї суспільно-економічної формації, є однопорядковими за сутністю права і становлять його головний зміст, наділені універсальністю, вищою імперативністю і загальнообов'язковістю; відповідають об'єктивній необхідності зміцнення пануючого способу виробництва. При цьому вчений вважав, що юридичний (правовий) принцип лише термінологічно може уточнюватися. Універсальність принципів права, на його думку, полягає у тому, що ними пронизана вся юридична матерія, вони повинні враховуватись у будь-якій правовій ситуації; вища імперативність свідчить не лише про обов'язковість принципів, а й про те, що правові норми, які не вважаються принципами, повинні з них випливати та їм відповідати. І, нарешті, загальнозначимість принципів права полягає в тому, що вони повністю керують механізмом правового регулювання суспільних відносин [14, с. 10, 11; 15, с. 56].

Отже, відповідно до вищевказаного принципи захисту трудових прав мігрантів – це певні ідеї механізму правового регулювання у вказаному напрямі, які існують абстрактно та вира-

жають загальну волю держави. Водночас існують визначення, які повною мірою не відповідають жодній науковій групі тлумачень та акцентують увагу на зовсім інших моментах категорії правових принципів. Наприклад, І.П. Бахровська вважає, що принципи права характеризуються нормативністю й найвищою стабільністю, високим рівнем узагальнення й абстрагування, фундаментальністю, що дозволяє їм виконувати регулятивну, системоутворюючу, інформаційну, правовиховну, пізнавальну й ціннісну функції. Потрібно зазначити, що, на відміну від норм права, принципи права жорстко не фіксують зміст поведінки, вони здатні більш швидко реагувати на зміни суспільного життя, а отже, застосування і тлумачення норм права має відбуватися відповідно до принципів права. Іншими словами, принципи права є своєрідною системою координат, у рамках якої розвивається право, вони (принципи права) є втіленням результату раціонального наукового осмислення закономірностей розвитку права і одночасно вектором, який визначає напрям його розвитку [16, с. 21]. В.В. Молдован та А.І. Чулінда вважають, що принципи права – це закріплені в законі норми, що мають загальну значущість, вищу імперативність (веління) і відображають суттєві положення права. Зазвичай принципи права закріплюються прямо в законодавчих актах (статтях, преамбулах конституцій, законів) або ж впливають зі змісту конкретних правових норм. Принципи права відображають систему цінностей суспільства і мають правову форму вираження і забезпечення [17]. Натомість В.М. Сирих вважає, що правові принципи повною мірою можуть претендувати на роль юридичних закономірностей, оскільки вони є ідеологічною, науково обгрунтованою формою відображення об'єктивних законів у суспільстві. Тобто правовий принцип він розглядає як пізнаний юристами об'єктивний юридичний закон. Вчений визначив правові принципи як основу правових явищ і процесів, як іманентно притаманну їм властивість [18].

Таким чином, проаналізувавши різні погляди на проблеми визначення принципів права, а також сформувавши тлумачення категорії у загальнонауковому аспекті, ми побудували власну доктринальну позицію щодо принципів захисту трудових прав мігрантів. Відповідно до неї це сукупність закріплених у положеннях нормативних актів існуючої системи права базових, основоположних відправних начал, загальних юридичних ідей правового регулювання суспільних відносин, що виникають в галузі формування та здійснення державою заходів із забезпечення і захисту визначених Конституцією та іншими офіційними документами трудових прав мігрантів.

При цьому, враховуючи специфіку об'єкту, до якого визначені принципи належать, а також особливості їх змісту, варто наголосити про неоднорідність подібних вихідних засад. Так, за загальним правилом в юридичній сфері принципи права поділяють на групи залежно від того, до якої частини правової реальності вони належать, а саме: загальноправові принципи права, тобто які поширюються на правову систему, всі галузі права (для сучасної української правової системи прикладом є принципи гуманності, законності тощо); галузеві принципи, тобто дія яких поширюється на правове регулювання у межах певної галузі права (наприклад, принцип свободи договору для цивільного права України чи принцип презумпції невинуватості для кримінального права України тощо); міжгалузеві принципи, тобто які є основоположними ідеями для кількох галузей права [19].

Проте, аналізуючи різні визначення конкретних видів принципів захисту трудових прав мігрантів, не можна чітко виділити їх різновиди, адже самі по собі вони вже є окремою, специфічною сукупністю вихідних положень. На наш погляд, в їх межах об'єднано як принципи загальноправової спрямованості, так і окремі вихідні засади трудового права та спеціальні основи, притаманні винятково цій сфері правового регулювання суспільних відносин. Так, представимо окремі з принципів, які ми віднесли до принципів захисту трудових прав мігрантів:

1) принцип верховенства права, який полягає в тому, що юридичний регламент суспільних відносин в галузі забезпечення та захисту прав мігрантів відбувається виключно на ґрунті правових положень, адже право визнається основним регулятором суспільних відносин у державі;

2) принцип рівності – ця вихідна засада виражається в тому, що мігранти визнаються повністю рівними у своїх трудових правах з усіма категоріями інших працівників, в зв'язку із чим їх трудові права та інтереси повинні бути захищені та забезпечені державою;

3) принцип законності захисту трудових прав мігрантів визначає те, що уповноважені органи держави в процесі реалізації заходів із захисту трудових прав мігрантів зобов'язані провадити свою діяльність, спираючись виключно на норми чинного законодавства;

4) принцип єдності та диференціації правового регулювання захисту трудових прав мігрантів полягає в тому, що забезпечення основних інтересів та можливостей мігрантів у межах трудової галузі права визначається як загальноправовими положеннями, так і спеціальними, які стосуються виключно мігрантів, як працівників із специфічним правовим статусом.

Висновки. Таким чином, підводячи підсумки проведеного дослідження, варто відмітити багатоманітність проявів та складність змісту правових принципів захисту трудових прав мігрантів, що загалом пов'язано із специфікою правового регулювання трудової діяльності іноземців загалом. Водночас проведена дослідження надало можливість встановити, що подібні принципи, по-перше, мають законодавче підґрунтя, тобто це реальні імперативні норми, а не абстрактні положення, по-друге, принципи захисту трудових прав мігрантів походять від принципів права загалом, але внаслідок особливості сфери існування мають дещо інший зміст, по-третє, визначені в статті принципи включають в себе основоположні ідеї як загальноправового, так і спеціального характеру, на кшталт принципу законності, верховенства права, рівності, принципу єдності та диференціації правового регулювання захисту трудових прав мігрантів.

Література:

1. Словник іншомовних слів / Укладачі : С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. Національний університет ім. Тараса Шевченка, Український мовно-інформаційний фонд НАН України. «Наукова Думка». Київ, 2000.
2. Большой толковый словарь русского языка / сост. и гл. ред. С. А. Кузнецов. Санкт-петербург : «Норинт, 2000».
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінськ : ВТФ «Перун», 2005. 1884 с.
4. Подорожній С.Ю. Особливості юридичної відповідальності у трудовому праві України : дисертація. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ. 2016. 426 с.

5. Петрушенко В. Тлумачний словник основних філософських термінів. Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». 2009. 264 с.
6. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления : курс лекций. Москва : Юрид. лит., 1997. 400 с.
7. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трошинського, Ю.П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
8. Недбайло П.Е. Система юридических гарантий применения советских правовых норм. Правоведение. 1971. № 3. С. 44–53.
9. Лившиц Р.З. Теория права : учебник / Р. З. Лившиц. Москва : БЕК, 1994. 224 с.
10. Гришук О. Принципи права: філософсько-правовий вимір / О. Гришук. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. Випуск 61. С. 16–23.
11. Погребняк С. Принципи права: доктринальні питання. *Право України*. 2013. № 9. С. 217–218.
12. Тертишник В.М. Принципи права та стратегія і практика судово-правової реформи. *Право і суспільство*. 2016. № 6. С. 20–26.
13. Алексеев С.С. Теория государства и права : учебник для юридических вузов и факультетов. Москва : Норма, 2005. 496 с.
14. Явич Л.С. Право развитого социалистического общества. Сущность и принципы. Москва : Юрид. Лит. 1978. 224 с.
15. Полянченко А.О. Принципи права: сучасний загальнотеоретичний погляд. *Університетські наукові записки*. 2013. № 3(47). С. 55–60.
16. Бахновська І.П. Риси принципів права: теоретичні аспекти / *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2013. С. 18–22.
17. Молдован В.В., Чулінда Л.І. Правознавство. 2-ге вид. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 184 с.
18. Колодій А.М. Конституція і розвиток принципів права України (питання методології) : автореферат. Київ : 1999. 39 с.
19. Машков А.Д. Теория держави і права : підручник. Київ : ВД «Дакор», 2016. 492 с.

Kozin S. On defining principles of migrants' labour rights

Summary. The legal reality of any country is characterized by complexity, because it includes many different institutions governing social relations. However,

in addition to the practical side, there is an ideological dimension of law. It follows that the whole legal reality formed within a country, corresponds to a set of building ideas that determine the direction, value and purpose of the legal regulations of the state. In theory, this aspect is called the principles that today are the fundamental principles of most legal categories, including the protection of migrant labor rights. The purpose of the article is to analyze the problems of the principles of protection of labor rights of migrants on the basis of modern scientific theory and to formulate one's own scientific position in this area. Given the established purpose, the objectives of the research are to reveal the content of the principles of protection of labor rights of migrants, as well as their classification and selection of specific examples. The article, based on the analysis of scientific views of scientists, clarifies the essence and content of the concept of "principles" and "principles of law", which proposes its own approach to defining the "principles of protection of labor rights of migrants". It is determined that the principles of protection of labor rights of migrants are the basis, the starting point of institutional activities aimed at ensuring and protecting the legal opportunities and interests of migrants. At the same time, this definition shows only the basic nature of the principles of protection of labor rights of migrants. However, other aspects of this category remain unexplained. To correct this negative point, it is appropriate to pay attention to the essence of the category from a legal point of view, especially since it correlates with the general concept of "principles of law". It was found that the legal principles of protection of labor rights of migrants are legal guarantees of the statutory capabilities of this category of workers, or the basis of the doctrine of the system of their rights in general. Despite the validity of such an approach, it cannot be taken as true, first, because of the intersection within it of different in its internal content of legal concepts. Secondly, this approach shows mostly the scientific and theoretical side of the principles, determines their place in the system of legal concepts, but does not give an idea of the practical benefits of the category.

Key words: principles, legal principles, protection, labor rights of migrants.